

Вдосконалення підходу до ідентифікації ризикових платників податків

Сушкова О.Є.

кандидат економічних наук, доцент,
Університет державної фіскальної служби України

Дослідження присвячене розробленню нового підходу до ідентифікації ризикових платників податків, застосування якого сприятиме підвищенню ефективності роботи фіскальних органів України щодо протидії уникненню від сплати податків. Автором обґрунтована необхідність використання фінансової звітності суб'єктів господарювання як джерела інформації щодо ймовірності застосування ними схем мінімізації сплати податків. Розроблено алгоритм виявлення ризикових суб'єктів господарювання в результаті співставлення даних фінансової та податкової звітності.

Ключові слова: податки, податкове адміністрування, ухилення від сплати податків, індикатори, податкова декларація, фінансовий звіт, податкові правопорушення.

Сушкова Е.Е. СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПОДХОДОВ К ИДЕНТИФИКАЦИИ РИСКОВЫХ НАЛОГОПЛАТЕЛЬЩИКОВ

Исследование посвящено разработке нового подхода к идентификации рискованных налогоплательщиков, применение которого будет способствовать повышению эффективности работы фискальных органов Украины относительно противодействия уклонению от уплаты налогов. Автором обоснована необходимость использования финансовой отчетности субъектов хозяйствования в качестве источника информации о вероятности применения ими схем минимизации уплаты налогов. Разработан алгоритм выявления рискованных субъектов хозяйствования в результате сопоставления данных финансовой и налоговой отчетности.

Ключевые слова: налоги, налоговое администрирование, уклонение от уплаты налогов, индикаторы, налоговая декларация, финансовый отчет, налоговые правонарушения.

Sushkova O.Y. IMPROVEMENT OF THE APPROACH TO IDENTIFICATION THE RISK TAXPAYERS

The research is devoted to developing the new approach to identification the risk taxpayers, which will increase the efficiency of the fiscal authorities of Ukraine's work on countering tax avoidance. The author proved necessity of use the financial statement (report) as an information source about the probability of use the tax minimization schemes. It was developed algorithm of detection the risk taxpayers as a result of comparison the information in financial and tax reports.

Keywords: taxes, tax administration, tax evasion, indicators, tax information report, financial statement (report), tax offenses.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сьогодні перед державою стоїть дуже складне завдання – в умовах кризи та стагнації економіки забезпечити належне фінансування основних сфер життєдіяльності країни. Але підвищення рівня доходів бюджету країни за рахунок введення нових податків або підвищення рівня ставок основних податків не передбачається можливим без суттєвого негативного впливу на економічні процеси. В цих умовах суттєво актуалізується питання підвищення рівня податкової віддачі, переважно за рахунок попередження фактів застосування суб'єктами господарювання схем мінімізації сплати податків та зменшення таким чином рівня латентності економіки країни. Тому зараз одними із пріоритетних напрямів діяльності фіскальних органів України є підвищення ефективності

роботи у сфері виявлення ризикових платників податків та розробка ефективних заходів протидії уникненню від сплати податків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем ідентифікації податкових ризиків та розробленню заходів щодо підвищення ефективності протидії застосуванню суб'єктами господарювання схем мінімізації сплати податків присвячені праці багатьох вітчизняних вчених, серед яких слід назвати таких, як О. Десятнюк [1], Ю. Іванов, Н. Євтушенко [2], С. Брехов, В. Коротун [3], В. Мельник, К. Соколова [4], А. Соколовська.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. З плином часу змінюється економічне середовище, законодавче поле, інструменти, що застосовують платники податків під час здійснення господарської діяльності, виникають нові схеми мінімізації

сплати податків. Тому особливо гостро постає проблема розширення інформаційної бази про діяльність суб'єктів господарювання, якою оперують фіскальні органи, приймаючи управлінські рішення щодо здійснення контрольно-перевірочних заходів. Все це зумовлює необхідність проведення досліджень з розвитку методичних підходів до виявлення суб'єктів господарювання, які застосовують схеми мінімізації сплати податків, з метою підвищення їх ефективності та врахування національної специфіки ведення господарської діяльності.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є вдосконалення наявного підходу, що сприятиме підвищенню ефективності роботи фіскальних органів України щодо протидії уникненню від сплати податків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одними із ключових аспектів роботи контролюючих органів у сфері протидії уникненню від сплати податків є розширення інформаційної бази та встановлення обґрунтованих критеріїв щодо відбору ризикових суб'єктів господарювання. Залежно від того, наскільки змістовними, кількісно вимірюваними та співставними можуть бути зазначені критерії, будуть залежати результативність контрольно-перевірочних заходів фіскальних органів й, відповідно, рівень додаткових надходжень податків і зборів до бюджету країни.

Сучасна практика виявлення органами ДФС України ризикових суб'єктів господарювання базується на відпрацюванні широкого переліку індикаторів податкових ризиків, які знаходяться переважно у сфері сплати ПДВ й оподаткування заробітної плати, а також характеризуються різним ступенем інформативності стосовно наявності фактів використання схем мінімізації сплати податків суб'єктами господарювання. Так, відповідно до чинного законодавства, а саме Порядку формування плану-графіка проведення документальних планових перевірок платників податків, затвердженого Наказом Міністерства фінансів України від 2 червня 2015 р. № 524 [5], основними критеріями виявлення ризикових суб'єктів господарювання є:

- 1) рівень сплати податків відповідно до рівня зростання доходів платника податків або до середнього показника за галуззю;
- 2) декларування від'ємного значення об'єкта оподаткування;
- 3) наявність порушень податкового законодавства;
- 4) наявність ризикових видів діяльності;

5) наявність операцій з «ризиковими» контрагентами тощо.

За більш розширеним переліком критеріїв передбачено здійснення відбору суб'єктів господарювання, задіяних у схемах ухилення від оподаткування ПДВ (Наказ ДФС України від 28 липня 2015 р. № 543 [6]), які можна згрупувати таким чином:

- 1) наявність в діяльності суб'єкта господарювання ризикових операцій;
- 2) наявність виявлених ознак маніпулювання звітністю;
- 3) різке підвищення економічної активності суб'єкта господарювання;
- 4) наявність ознак вигодотранспортуючого (транзитера), вигодотранспортуючого («податкова яма») підприємства, вигодонабувача, підприємства «зустрічних транзитів».

Отже, аналіз нормативно-правового забезпечення порядку ідентифікації фіскальними органами України ризикових платників податків доводить, що комплексними критеріями в цьому процесі є «індивідуальна податкова поведінка» та ризикованість господарювання [1, с. 120]. При цьому, на думку О. Десятнюк, визначення «індивідуальна податкова поведінка» повинно здійснюватись на основі обробки інформації про діяльність платника податків, що знаходиться у розпорядженні фіскальних органів у вигляді: а) реєстраційних даних; б) даних податкової звітності; в) результатів контрольно-перевірочної роботи; г) зовнішньої інформації [1, с. 120].

Головним недоліком сучасної практики ДФС України є орієнтація на визначення загального рівня ризиковості суб'єкта господарювання без деталізації самих податкових ризиків до рівня встановлення можливого типу / виду правопорушення. Тому вкрай важливо здійснювати більш ґрунтовний аналіз податкових ризиків в результаті систематизації, якісної обробки та всебічного аналізу податкової та фінансово-господарської інформації, яка отримується органами ДФС України від платника податків та акумулюється в базі даних.

Найбільш змістовним інформаційним джерелом про характер, динаміку, склад та ефективність діяльності будь-якого суб'єкта господарювання є дані бухгалтерського обліку, що у систематизованій формі розкриваються у фінансовій звітності. Тому податкові ризики мають визначатися на основі аналітичного опрацювання показників фінансової та податкової звітності, податкової інформації, а також мають вказувати на ймовірність правопорушення і його тип.

Відповідно до п. 46.2 ст. 46 Податкового кодексу України [7] законодавчо закріплений обов'язок платників податку на прибуток подавати до органів ДФС України разом із податковою декларацією на прибуток підприємств квартальну або річну фінансову звітність. Аналіз показників (статей) фінансової звітності суб'єктів господарювання може дати контролюючим органам інформацію про фінансове становище, результати діяльності та рух грошових активів платника податків. При цьому слід зазначити, що саме співставлення окремих статей фінансової звітності між собою, а також їх співставлення з показниками декларації з податку на прибуток підприємств є саме тим інструментом, використання якого дасть змогу провести всебічний аналіз практики застосування схем мінімізації сплати податків в Україні, виявляти фактори та причини, що дають можливість їх існування.

Так, відповідно до внесених змін до Податкового кодексу України від 28 грудня 2014 р. з початку 2015 р. для цілей оподаткування об'єкт оподаткування податком на прибуток підприємств визначається не за правилами

податкового обліку, а як «фінансовий результат до оподаткування (прибуток або збиток), визначений у фінансовій звітності підприємства відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку або міжнародних стандартів фінансової звітності» (п. 134.1.1 ст. 134 ПКУ [7]). Отже, фінансова звітність суб'єктів господарювання може стати суттєвим інформаційним підґрунтям для виявлення ризикових платників податків у результаті аналізу порядку формування фінансового результату від діяльності цих суб'єктів та факторів, що на нього впливають.

Тому з метою значного розширення інформаційної бази щодо виявлення ризикових суб'єктів господарювання та / або ризикових господарських операцій автором пропонується інтегрувати в роботу органів ДФС України систему ідентифікації та оцінки податкових ризиків на основі співставлення показників фінансової звітності суб'єктів господарювання. Принциповий порядок ідентифікації ризикових платників податків, зокрема з податку на прибуток підприємств, та характеру індивідуальної фіскальної поведінки на

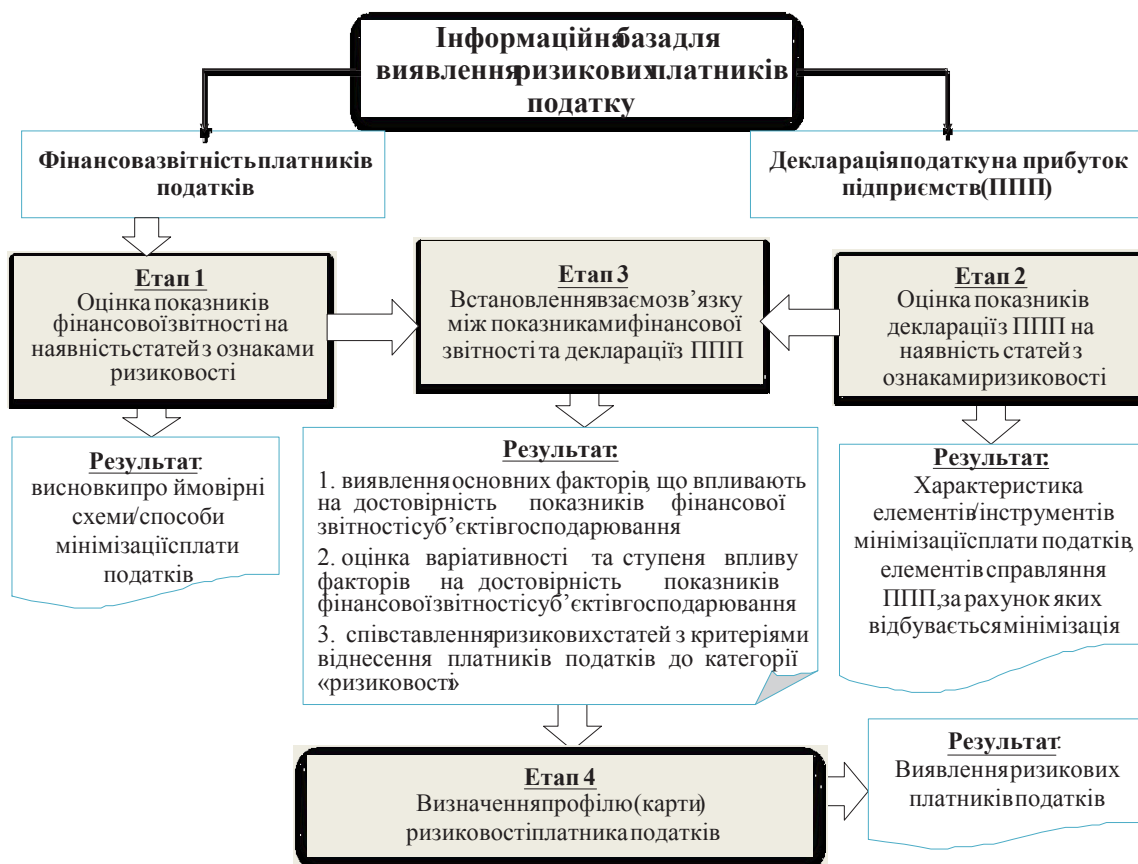

Рис. 1. Алгоритм виявлення ризикових суб'єктів господарювання за даними фінансової та податкової звітності

Джерело: розроблено автором

основі співставлення показників фінансової та податкової звітності наведено на рис. 1.

Першими двома етапами запропонованого алгоритму виявлення ризикових суб'єктів господарювання є оцінка показників фінансової звітності та оцінка податкової звітності платників податків на наявність статей з ознаками ризиковості. В результаті проведення такої оцінки можуть бути сформовані висновки про ймовірні схеми / способи мінімізації сплати податків та надана характеристика «інструментарію» їх здійснення.

Можна стверджувати, що до основних індикаторів виявлення ризикових суб'єктів господарювання повинні бути віднесені ті статті фінансової звітності, які з огляду на національну практику ведення підприємницької діяльності мають значні ознаки ризиковості. У цьому контексті, крім статей фінансової звітності, що розкривають стан, динаміку та структуру дебіторської та кредиторської заборгованості суб'єкта господарювання, до складу «ризикових» слід віднести ще статті, що розкривають порядок формування собівартості та характеризують її елементи (витрати на оплату праці, необоротні активи, запаси тощо), а також всі «інші» статті фінансової звітності. Саме зазначені статті фінансової звітності повною мірою розкривають «індивідуальну фіскальну поведінку» та характер господарювання платника податків, а тому повинні стати основою для прийняття управлінських рішень щодо відбору суб'єктів господарювання з метою відпрацювання їх на наявність схем мінімізації сплати податків.

Наступний етап алгоритму виявлення ризикових суб'єктів господарювання передбачає встановлення взаємозв'язку між показниками фінансової звітності та декларації з податку на прибуток підприємств. У разі наявності податкового ризику алгоритм передбачає:

- виявлення основних факторів, що впливають на достовірність показників фінансової звітності суб'єктів господарювання;
- оцінку варіативності та ступеня впливу факторів на достовірність показників фінансової звітності суб'єктів господарювання;
- співставлення ризикових статей з критеріями віднесення платників податків до категорії ризиковості.

За сукупністю даних, отриманих в результаті збору, систематизації та аналізу податкової та фінансово-господарської інформації, по кожному платнику податків може бути складений профіль податкових ризиків, тобто їх повний перелік і опис. Під час подальшого

відпрацювання ризикових суб'єктів господарювання такий профіль може слугувати певним орієнтиром для формування офіційних запитів щодо надання документів та окреслення об'єктів та методики здійснення податкових перевірок ризикових платників податків. В цьому контексті з урахуванням досвіду Нідерландів та інших країн ОЕСР [8, с. 255] доцільним є створення бази податкових ризиків, що, крім опису ризику та способу його визначення, міститиме рекомендації щодо його відпрацювання. При цьому, на думку автора, відбір ризикових платників податків для подальшого відпрацювання податкових ризиків слід проводити з урахуванням рівня фіскальної значущості (рівень сплати податків порівняно із середнім показником за видом діяльності та регіоном).

Реалізація запропонованого підходу на базі моніторингу платників податків, на нашу думку, відповідає принципам системи управління податковими ризиками і, зокрема, дає змогу здійснювати такі дії щодо виявлених ризикових суб'єктів господарювання та / або ризикових господарських операцій:

- визначати найбільш пріоритетні для відпрацювання ризику за сумою та характером податкового ризику;
- здійснювати інтегральну оцінку податкових ризиків за рахунок застосування вагових коефіцієнтів значимості ризику, його категорії та величини, врахування факторів достовірності інформації про ризик та / або його елементи, рівня «доказовості» тощо;
- оцінювати рівень «ризиковості» суб'єктів господарювання за величиною та значимістю виявлених ризиків, фіскальною поведінкою платника податків, показниками фінансово-майнового стану та інших факторів;
- приймати управлінські рішення щодо вибору способу відпрацювання податкових ризиків залежно від параметрів профілю податкових ризиків та ступеня ризиковості платника податків;
- здійснювати інспекційний нагляд та аудит ефективності відпрацювання податкових ризиків;
- стандартизувати методологію та процедури щодо відпрацювання типових податкових ризиків.

Крім цього, на основі відпрацювання органами ДФС України виявлених схем мінімізації сплати податку на прибуток підприємств можуть бути сформовані пропозиції щодо внесення змін до вітчизняного податкового законодавства.

Висновки з цього дослідження. Отже, побудова системи відбору ризикових суб'єктів господарювання на основі даних фінансової звітності дасть змогу підвищити ефективність контрольно-перевірочної роботи органів ДФС України за рахунок зменшення витрат на проведення контрольно-перевірочних заходів та збільшення фіскального ефекту від цих заходів. Крім того, практична реалізація запропонованого підходу збільшить фіскальну ефективність вітчизняної податкової системи внаслідок зменшення рівня латентності економіки, сприятиме підвищенню стандартів податкового контролю та оперативності роботи органів ДФС України у сфері боротьби з податковими правопорушеннями та протидії застосування

суб'єктами господарювання схем мінімізації сплати податків.

Слід зазначити, що автоматизація запропонованого автором підходу до виявлення ризикових суб'єктів господарювання суттєво збільшить ефект від його впровадження у контрольно-перевірочну роботу органів ДФС України. Загалом наявність ефективної моделі моніторингу податкових ризиків спричинить комплексний позитивний вплив на податкову систему України, сприятиме збільшенню рівня податкових надходжень до бюджету України, а отже, зміцненню фінансового становища країни, забезпечить більш конкурентні умови ведення бізнесу для сумлінних платників податків. Тому це повинно стати основним напрямом подальших наукових досліджень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Десятнюк О. Моніторинг податкових ризиків: теорія та практика: [монографія] / О. Десятнюк. – Тернопіль: ТНЕУ, 2009. – 312 с.
2. Євтушенко Н. Податкові ризики та система керування ними / Н. Євтушенко // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Менеджмент інновацій. – 2016. – № 6. – С. 68–77.
3. Коротун В. Світовий досвід протидії агресивному податковому плануванню: висновки для України / В. Коротун, С. Брехов // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2015. – № 2. – С. 121–134.
4. Соколова К. Фінансовий моніторинг податкових ризиків у контрольно-перевірочній роботі органів Державної фіскальної служби України: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / К. Соколова; Державна фіскальна служба України, Університет ДФС України. – Ірпінь, 2010. – 20 с.
5. Про затвердження Порядку формування плану-графіка проведення документальних планових перевірок платників податків: Наказ Міністерства фінансів України від 2 червня 2015 р. № 524 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0751-15>.
6. Рекомендований порядок взаємодії підрозділів ДФС при комплексному відпрацюванні податкових ризиків з податку на додану вартість: Наказ Державної фіскальної служби України від 28 липня 2015 р. № 543 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.profiwins.com.ua/uk/letters-and-orders/gna/6370-543.html>.
7. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
8. Романенко В. Європейський досвід управління ризиками в оподаткуванні / В. Романенко // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). – 2014. – № 1 (64). – С. 253–257.